

Nejednakost dohotka kao poticaj za nastanak ekonomske krize

Međimurec, Lea

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:310310>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-22**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
PREDDIPLOMSKI STUDIJ EKONOMIJE I TURIZMA

LEA MEĐIMUREC

**NEJEDNAKOST DOHOTKA KAO POTICAJ ZA
NASTANAK EKONOMSKE KRIZE**

Završni rad

Pula, lipanj 2020.

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA INTERDISCIPLINARNE, TALIJANSKE I KULTUROLOŠKE STUDIJE
PREDDIPLOMSKI STUDIJ EKONOMIJE I TURIZME

LEA MEĐIMUREC

**NEJEDNAKOST DOHOTKA KAO POTICAJA ZA
NASTANAK EKONOMSKE KRIZE**

Završni rad

JMBAG: 0303055074

Studijski smjer: Preddiplomski studij ekonomije i turizma, Marketinško upravljanje

Predmet: Ekonomska sociologija

Znanstveno područje:

Znanstveno polje: sociologija

Znanstvena grana: ekonomska grana

Mentor: doc. dr. sc. Saša Stjepanović

Pula, lipanj 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Lea Međimurec, kandidatkinja za prvostupnicu Ekonomije i turizma izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju bilješke i bibliografija. Izjavljujem da ni jedan dio Završnoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, te ne krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za neki drugi rad na bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Studentica

U Puli 23. lipnja 2020.

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Lea Međimurec, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Nejednakost dohotka kao poticaj za nastanak ekonomske krize“ upotrijebi da tako navedeno autorsko djelo objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te preslika u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli 23. lipnja 2020.

Potpis

Sažetak

Tema završnog rada je Nejednakost dohotka kao poticaj za nastanak ekonomske krize. U radu se analizira globalna slika širenja ekonomske krize 2008. godine, te je naglasak na analizi utjecaja krize na hrvatsko gospodarstvo te dugoročnih posljedica pada gospodarstva 2009. godine. Objašnjeni uzroci i posljedice nejednakosti u dohotku i bogatstvu. Nadalje, navedeni su najveći problemi siromaštva i socijalne isključenosti. Također, prikazane su mjere nejednakosti koje se najviše koriste, a pomoću Ginijevog koeficijenta i Lorenzove krivulje prikazana je razdioba dohotka i bogatstva u Republici Hrvatskoj. Na samom kraju rada je prikazana nejednakost u svijetu i komparacija Republike Hrvatske s drugim europskim zemljama.

Ključne riječi: dohodak, siromaštvo, kriza, nejednakost, ekonomska kriza

Abstract

The topic of the final paper is Income inequality as an incentive for the economic crisis. The paper analyzes the global picture of the spread of the economic crisis in 2008, and emphasizes the analysis of the impact of the crisis on the Croatian economy and the long-term consequences of the economic downturn in 2009. Explained the causes and consequences of inequality in income and wealth. Furthermore, the biggest problems of poverty and social exclusion are listed. Also, the most widely used inequality measures are presented, and the distribution of income and wealth in the Republic of Croatia is shown using the Gini coefficient and the Lorenz curve. At the very end of the paper, inequality in the world and the comparison of the Republic of Croatia with other European countries are presented..

Keywords: income, poverty, crisis, inequality, economic crisis

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. ODREĐENJE EKONOMSKIH KRIZA	2
2.1. Povijest uzroka ekonomskih kriza	2
2.2. Vrste kriza	4
2.3. Anatomija krize.....	6
2.3.1. Indikatori krize.....	7
2.3.2. Kretanje krize sa gospodarskim ciklusom	9
2.3.3. Učinak krize na gospodarstvo.....	10
3. EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI.....	11
3.1. Izvori nejednakosti.....	12
3.2. Siromaštvo	13
3.3. Siromaštvo i socijalna isključenost u Republici Hrvatskoj.....	15
3.4. Uzroci ekonomskih nejednakosti.....	21
4. MJERENJE NEJEDNAKOSTI.....	25
4.1. Nejednakosti u Republici Hrvatskoj.....	26
4.2. Borba protiv siromaštva u Europi	29
4.3. Ginijev koeficijent u Republici Hrvatskoj i ostalim zemljama	30
4.4. Usporedba siromaštva u Republici Hrvatskoj i zemljama Europske unije	32
5. NEJEDNAKOSTI U SVIJETU	35
5.1. Osiguranje nejednakosti.....	36
5.2. Posljedice ekonomskih nejednakosti.....	37
5. ZAKLJUČAK	39
LITERATURA	40
POPIS SLIKA	43
POPIS TABLICA	43

1. UVOD

Ako ignoriramo lokalne egzistencijalne krize iz doba kad je čovječanstvo trgovalo robnom razmjenom, možemo reći da su nastankom prvih monetarnih sustava nastali i uvjeti za prve ekonomske krize. Uzroka takvih kriza je mnogo, ali zamjetna je pravilnost da one proizlaze iz neravnoteža u monetarnom sustavu, te se može generalizirano reći da se u središtu svake ekonomske krize zapravo nalazi financijska kriza.

Posljednjih je godina rješavanje problema nejednakosti sve važnije. Gospodarska kriza snažno je utjecala na Europu, preokrenula je dugoročne trendove konvergencije životnog standarda i znatno opteretila sustave socijalne zaštite. Nejednakost se povećala u većini država članica Europske Unije i izazvala zabrinutost u pogledu održivosti rasta i socijalne kohezije.

Radom će biti prikazane sve veće nejednakosti u dohotku i bogatstvu te problemi Hrvatske i ostalih zemalja u Europi i svijetu. U prvom dijelu rada, odnosno uvodu uvest će se čitatelja u samu temu rada. U drugom dijelu objasniti će se povijest i anatomija krize u okviru kretanja krize s gospodarskim ciklusom te će se analizirati osnovni indikatori koji ukazuju na moguće poremećaje u gospodarstvu. U trećem dijelu rada objasniti će se uzorci i posljedice nejednakosti u dohotku i bogatstvu. Nadalje, navest će se najveći problemi siromaštva u općem smislu, te siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj i koje su mjere poduzete od strane vlade Republike Hrvatske za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti. U četvrtom dijelu rada prikazati će se mjere nejednakosti koje se najviše koriste. Pomoću Ginijevog koeficijenta i Lorenzove krivulje prikazati će se razdioba dohotka i bogatstva u Republici Hrvatskoj u posljednja dva desetljeća. Također, pokazati će se kako su se kretale stope rizika od siromaštva. U petom dijelu rada osvrnut će se na nejednakosti koje se događaju u svijetu i prikazati komparacija s drugim europskim zemljama.

2. ODREĐENJE EKONOMSKIH KRIZA

Pojam ekonomske krize označava pad i zastoj gospodarske aktivnosti, s negativnim posljedicama na razinu proizvodnje, dohotka i standarda života. Označava pogoršanje gospodarskog stanja države i poduzeća, rasta nezaposlenosti, pada BDP-a, deflacije i pada vrijednosti vrijednosnih papira. Postoji određena pravilnost pojave ekonomskih kriza te se veže uz kontinuitet kretanja poslovnog ciklusa¹. Prema F.S. Mischinu Kožljan (2014) krizu definira kao najveći poremećaj na financijskom tržištu uz karakteristiku oštrog pada cijena i vrijednosti imovine te neuspjeh mnogih financijskih i nefinancijskih tvrtki. Slično, Baletić (2009) definira ekonomsku krizu kao monetarni i financijski izraz, zbog tržišnih transakcija koje su uvijek iskazane u monetarnim terminima, dok sadržaj i dinamiku određuju realni gospodarski i socijalni procesi. Kriza se sačinjava od prestrukturiranja ekonomskih i socijalnih odnosa, a promjene u takvim odnosima se manifestiraju u ekspanziji iscrpljivanja postojećih resursa i tehnologije te dolazi do smanjenja profita poduzetnika.

2.1. Povijest uzroka ekonomskih kriza

Kroz povijest, krize ekonomskog sustava često su rezultat implozije mjehura cijena imovine ili velikih deprecijacija valuta na deviznom tržištu. Uz devizne krize često se veže pojam bankovne krize koja dovodi do visokih troškova koje snose porezni obveznici. Značajne krize cijena imovine vežu se uz polovicu 1980-ih godina kada je Japan postigao visoke cijene svojih nekretnina i dionica, a isti slučaj se preslikao na susjedne azijske zemlje i neke europske zemlje. Pojam devalvacije veže se uz slabljenje nacionalne valute na deviznom tržištu. Kroz povijest slučajevi devalvacije su se većinom događali u Meksiku, Tajlandu, Maleziji, Indoneziji i Južnoj Koreji. Češće pojave bankovnih kriza se vežu uz 80-e i 90-e godine prošlog stoljeća. Bankovni slomovi su se događali u Americi, Njemačkoj i Francuskoj te su često bili uzrokovani sistemskom greškom, uz pojavu valutnih problema Meksika, Finske, Norveške i

¹ Ekonomska kriza. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Preuzeto s <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17360> (02. svibnja 2020.)

Švedske. Bankovne krize su također sistematski bile povezane uz imovinske mjehure i azijsku krizu².

Također uzroci ekonomskih kriza mogu biti oskudica potrebnih dobara za proizvodnju ili hiperprodukcija – slučaj prekomjerne proizvodnje. Dok su djelatnosti u kojima se manifestira kriza različite, to može biti u pojedinom industrijskom sektoru, gospodarstvu određene države ili se može proširiti na cjelokupno svjetsko gospodarstvo. Samo usporavanje gospodarstva je rezultat financijske krize koja označava veliku potražnja za novcem, a u sustavu ne cirkulira dovoljno novca, u konačnici rezultira padom BDP-a, te uzrokuje inflaciju ili deflaciju³.

Kožljan (2014) navodi prema Mischinu da se financijske krize javljaju kad u financijskom sustavu postoji poremećaj koji rezultira naglim povećanjem problema negativne selekcije i moralnog hazarda na financijskim tržištima. Ista tržišta onda nemaju mehanizme tranzicije sredstava od onih koji štede do onih koji imaju mogućnost kvalitetnog ulaganja.

Nadalje, prema Charlesu Kindlebergeru Jurčić (2011) navodi da se od 1725. godine do sadašnjosti, financijske krize događaju u gospodarstvima kapitalističkih ekonomija u prosjeku svakih osam i pol godina. Odnosno od 1970. godine do 2008. godine u svijetu su registrirane 124 bankarske krize, 208 tečajnih kriza, 63 dužničke krize, 42 dvostruke i 10 trostrukih kriza. Krize kao takve ne pogađaju samo razvijena gospodarstva (Finska, Švedska, Amerika, Njemačka), one utječu i na zemlje u razvoju samo s jačim utjecajem negativnosti krize i dužim vremenom potrebnim za oporavak, odnosno recesija traje duže i to stvara velike društvene troškove s utjecajem na povećanje siromaštva. Razlog jačeg utjecaja na zemlje u razvoju je jačanje povezanosti globalnog i financijskog sustava zajedno s dvadesetogodišnjim razvojem globalizacije. Rezultat su novi financijski proizvodi koji su doprinijeli porastu rizika uz dodatnu liberalizaciju tržišta. Razvijeno investicijsko bankarstvo unutar tradicionalnog europskog bankocentričnog sustava doprinosi povećanju financijskih rizika na

² Kindleberger, C. P., & Aliber, R. (2008). Najveće svjetske financijske krize: manije, panike i slomovi (5. izdanje). Zagreb, Masmedia.

³ Majstorović, M. (2014). Suvremena ekonomska kriza i Hrvatska. Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet.

globalnoj razini, a zemlje u razvoju su jače pogođene zato što ovise o stranom kapitalu koji se može povlačiti⁴.

2.2. Vrste kriza

U prethodnom dijelu utvrđeni su različiti uzroci kriza kroz povijest, dio je pripisan poremećajima na tržištu nekretnina, dio problemima s vrijednostima valute, a međusobna poveznica uzroka su bankarske krize, međutim svaki uzrok ima određen temelj u pojavi prevelike nejednakosti na tržištu. Kroz povijest su se javljali različiti sustavi koji su doživljavali slom u svojoj nemogućnosti zaustavljanja razvoja nejednakosti u društvu⁵.

Tržišna ekonomija kojoj stremi većina zemalja u zadnjih nekoliko desetljeća također ima problema s rješavanjem nejednakosti. Proizvodnja koja počiva na kapitalizmu u temeljima ima ugrađene dvije velike vrijednosti, a to su poduzetništvo i poduzetničke slobode te se naziva prva faza kapitalizma. Daljnji razvoj proizvodnje zahtijevao je efikasno financiranje i to dovodi do razvoja financijskih institucija i proizvoda. Nakon što su ljudi otkrili da se veliki novac može steći igrama na financijskome tržištu, proizvodnjom različitih surogata umjesto proizvodnje roba i usluga dolazi do razvoja špekulacijskog kapitalizma i špekulanata. Brokери bez nadzora i regulacija orijentirani na tranzicijske zemlje gdje su oni dominantni poslovni subjekti pretvaraju se u kockare koji se zadužuju i uzimaju tuđi novac bez veće odgovornosti. Povećan broj takvih transakcija u kombinaciji s razvojem globaliziranosti rezultirao je stvaranjem nejednakosti na tržištu i gospodarskim krizama različitog karaktera⁶.

Krize se mogu segmentirati u četiri vrste: bankarske, valutne, dužničke i krize povezane sa špekulativnim djelovanjem. Bankarske krize nastaju slomom bankarskog sektora. Banke su poduzeća, stoga su orijentirana na ostvarivanje što većeg profita, uz uvjet omogućavanja društvene likvidnosti i podrške gospodarstvu na području

⁴ Ilić, M. (2013). Razvoj globalne financijske krize i utjecaj na promjene u financijskom sustavu i gospodarstvu. *Oeconomica Jadertina*, (1), str. 88–103

⁵ Jurčić, L. (2009). Hrvatska: Velika transformacija (Uvodno izlaganje i poruke Savjetovanja). *Ekonomski pregled*, vol. 60, br. 12, str 738-753

⁶ Ibid.

stabilnosti cjelokupnog ekonomskog sustava. Problemi nastaju zbog lošeg poslovanja, problema u financijskim izvještajima i neefikasnog plasmana novčanih sredstava. Navedeni problemi motiviraju štediša da povuku svoje uloge u bankama zbog manjka povjerenja što potencira dodatne probleme i manjak sredstava. Mogući uzroci problema su niske razine BDP-a, visoke kamatne stope, visoka inflacija, prebrza liberalizacija financijskog tržišta, osjetljivost financijskog sustava na manjak i brzi odljev sredstava, loša regulativa, tečajni sustav, manjak usklađenosti aktive i pasive te prijevare i rizici. Takva vrsta kriza je dugotrajna, a njihov učinak se povećava kada počne propadati veliki broj banaka, dok sanacija banaka državnom intervencijom iziskuje velike troškove, te takvi financijski efekti utječu na gospodarski sustav⁷.

Valutne krize su uzrokovane devalvacijom, naglim padom vrijednosti valute neke zemlje. Česta su pojava u zemljama s fiksnim deviznim tečajem, a prelijeva se iz jednog gospodarstva na druga gospodarstva pomoću međunarodnih financijskih transakcija. Kao uzroci se navode povećana globalizacija, liberalizacija tekućeg i kapitalnog računa, neodržive mjere makroekonomske politike te pojava novih zemalja u procesu tranzicije s loše strukturiranim monetarnim sustavom⁸.

Dužničke krize nastaju kada gospodarstvo države nema sposobnost podmirivanja obaveza prema inozemnim vjerovnicima u određenom roku i iznosu. Takve krize su utemeljene na deficitima platnih bilanci, a država pozajmljuje sredstva zbog deficita, dok istovremeno nema mogućnost vraćanja duga. Država ulazi u spiralu loših makroekonomskih pokazatelja, lošijeg gospodarskog stanja zemlje, a uz to državi je potrebno novo zaduženje koje povećava rashode i javni dug. Država u tom slučaju povećava svoju osjetljivost na bilo kakvu promjenu kamate ili tečaja, investitori gube povjerenje, stoga dolazi do rasta kamatnih stopa po kojima se država može zadužiti i pogoršanja mogućnosti zaduživanja na inozemnim tržištima⁹.

⁷ Kožljan, V. (2014). Financijske krize u XX. stoljeću s osvrtom na Hrvatsku. Doba fakultet, za primijenjene poslovne i društvene studije Maribor

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

Četvrta vrsta kriza su špekulativne u kojima se trguje imovinom inflacijskog karaktera. Takva vrsta krize je specifična za financijska tržišta, a utječe na cijenu vrijednosnih papira te može doći do rasprsnuća mjehura i velikih ekonomskih poremećaja¹⁰.

Navedene vrste krize i njihov početak se može prepoznati kada dođe do recesije. Općenito je moguće razlikovati četiri vrste recesije: „V“, „U“, „W“ i „L“. Recesije s oblikom slova „V“ su kratkotrajne i njih obilježava nagli pad i potom ubrzani oporavak BDP-a. Takve recesije su blažih posljedica za gospodarstvo, jer je oporavak brz i prirodni BDP se ne mijenja puno. Recesija oblika slova „U“ je slična prethodnom obliku, međutim, tu dolazi do pada BDP-a te se gospodarstvo na kratko zadržava u kontrakciji prije nego što nastupi razdoblje ekspanzije. Oblik recesije s težim posljedicama je recesija s dvostrukim dnom, oblik slova „W“, koju obilježava nagli pad BDP-a, gdje kasnije dolazi do oporavka koji je vrlo slab, a potom nastupa ponovni gospodarski pad. Recesija s oblikom slova „L“ je recesija s naglim padom BDP-a koji onda jako dugo ostaje ispod svoje potencijalne razine i gospodarstvo se ne oporavlja. Također, smatra se najtežom vrstom recesije i postoji mogućnost smanjenja potencijalnog BDP-a¹¹.

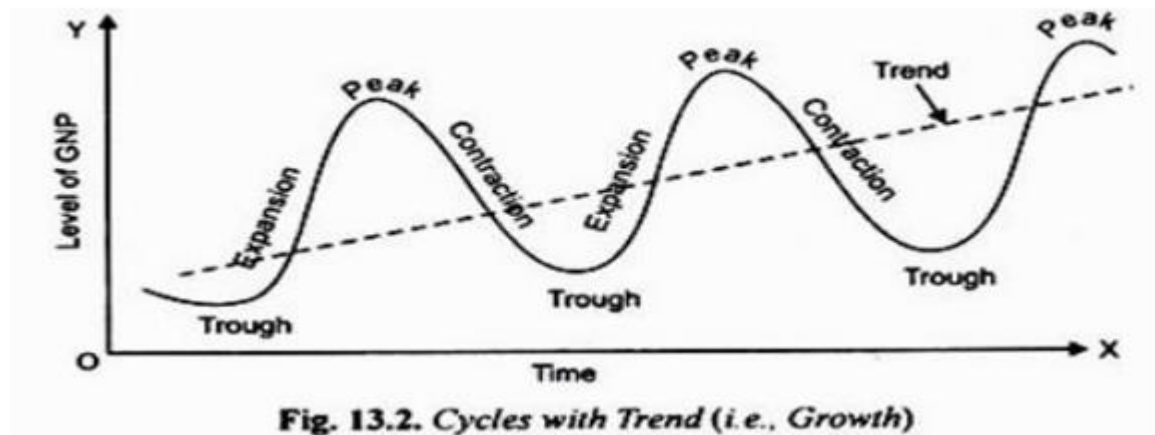
2.3. Anatomija krize

Tržišna gospodarstva obilježavaju konjunktorni ciklusi, točnije uzlazna i silazna putanja outputa, cijena, kamatnjaka i zaposlenosti. Konjunktorni ciklusi se mogu definirati kao određeni zaokreti u ukupnom outputu gospodarstva, dohotku i zaposlenosti. Ciklus traje između dvije i deset godina, a može imati karakteristiku ekspanzije ekonomske aktivnosti, a nakon čega dolazi do postepenog usporavanja ili kontrakcije u raznim sektorima gospodarstva, a potom i do usporavanja rasta, ulaska u recesiju i kasnije u depresiju koje gospodarstvo baca na dno. U konjunktornom cikluse se BDP smanjuje, zajedno s zaposlenošću i realnim dohocima, inflacija poprima obilježja deflacije što uzrokuje pad profita i otpuštanja radnika (rast

¹⁰ Ibid.

¹¹ Andabaka, A., Arčabić, V., Barić, V., Beg, M., Bogdan, Ž., Čavrak, V., Smolić, Š. (2016). *Gospodarstvo Hrvatske*. (A. Obadić & J. Tica, Eds.). Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

nezaposlenosti). Nakon što dosegne dno kreće oporavak, koji se očituje u laganom rastu gospodarstva koji prati rast agregatne potražnje i rast životnog standarda¹².

Slika 1. Konjunktorni ciklusi¹³

Na slici 1. je prikazana dinamika gospodarstva i njegovi poslovni ciklusi kroz razdoblje. Ciklus počinje ekspanzijom, u toj fazi dolazi do rasta dohotka, zaposlenosti, proizvodnje i kredita sve do vrhunca svojih proizvodnih potencijala. Nakon toga slijedi recesija, u kojoj se navedeni faktori smanjuju, opada kreditna aktivnost zajedno s padom tečajeva na burzama, sve je popraćeno s padom dohotka, zaposlenosti i proizvodnje. Nakon recesije počinje faza depresije koju karakteriziraju loši makroekonomski učinci i pokazatelji gospodarstva. Recesija i ekspanzija čine najvažnije sastavnice ciklusa, a vrh i dno poslovnog ciklusa označavaju amplitudu, koja opisuje intenzitet razlika između dva ciklusa. Promjene između dva ciklusa uzrokuju dinamičko kretanje gospodarstva tijekom razdoblja.

2.3.1. Indikatori krize

Kriza i krediti su izrazito povezani, vrlo važan indikator krize je ponuda kredita koja se povećava kada je gospodarstvo u procvatu ili ekspanziji, a ponuda pada kada dolazi

¹² Kožljan, V. (2014). Financijske krize u XX. stoljeću s osvrtom na Hrvatsku. Doba fakultet, za primijenjene poslovne i društvene studije Maribor

¹³ Ibid.

do ekonomskih usporavanja. Kada nastupa ekspanzija investitori optimističnije gledaju na budućnost i profitabilnost investicija i smanjuje se nesklonost riziku, te dolazi do porasta količine zajmova što omogućuju financiranje i rizičnijih investicija. Pogoršanjem ekonomskih uvjeta, smanjuje se optimizam, dolazi do određenih gubitaka te nastupa povećanje opreznosti prilikom ulaganja. Takvo procikličko kretanje kredita koje prati kretanje gospodarstva kroz povećanje i smanjene ponude kredita dovodi do smanjenja stabilnosti financijskih aranžmana i veće vjerojatnosti nastupa financijske krize. Budući da se uzrok krize može povezati s nekim egzogenim šokom (visoki rast cijena nekretnine, ekspanzije proizvodnje, promjena tečaja), pretkrizno razdoblje se može uočiti kada se šok hrani ekspanzijom bankovnog kredita i euforijom zajmodavatelja¹⁴.

Rastom ponude kredita i euforijom nakon nekog vremena dolazi do povećane potražnje koja nadmašuje sposobnost proizvodnje. Rastom potražnje i pomakom krivulje potražnje u desno pri konstantnoj ponudi dolazi do rasta cijena proizvoda, što privlači više investicija poduzeća. Porast investicija dovodi do rasta nacionalnog dohotka koji pobuđuje dodatno investiranje i ubrzava stopu rasta nacionalnog dohotka. Također takvo razdoblje prati moguće stanje euforije, budući da postoji rast profita u poduzećima, uzrokovan rastom cijena. Investitori žele iskoristiti takvo stanje te kupuju robe i vrijednosne papire zbog očekivanog povećanja cijena vrijednosnih papira i roba¹⁵.

Kontinuirani i nekontrolirani razvoj takve situacije dovodi do razvoja špekulativnog trgovanja, koje označava kupovanje robe zbog kapitalnog dobitka i povećanja cijene te ponove preprodaje, a ne radi investicijskog dohotka. Pretkrizno razdoblje prelazi u krizu kada dođe do određenog incidenta i pada povjerenja u sustav što potiče investitore da prodaju robu, dionice, mjenice i nekretnine. Porast ponude pomiče krivulju ponude u desno, a smanjene potražnje krivulju potražnje u lijevo, zbog pada potražnje i porasta ponude dolazi do pada cijena. Povećavaju se gubici banaka,

¹⁴ Kindleberger, C. P., & Aliber, R. (2008). Najveće svjetske financijske krize: manije, panike i slomovi (5. izdanje). Zagreb: MASMEDIA.

¹⁵ Ibid.

propadaju trgovačke kuće, banke i poduzeća. Kreditni sustav je nesiguran i raste potražnja za likvidnošću¹⁶.

2.3.2. Kretanje krize sa gospodarskim ciklusom

Kako se gospodarstvo približava vrhuncu ekspanzivnog dijela gospodarskog ciklusa, približava se punoj zaposlenosti rada i kapaciteta, te dolazi do povećanja nadnica, što povećava troškove i poslovne rizike. Slijed takvih procesa utječe na profit čija razina više nije dovoljna za poduzetnike i vlasnike kapitala. Sljedeća reakcija je smanjene zaposlenosti i proizvodnje, smanjenje novih investicija, što proširuje razlike između tržišne ponude i potražnje, te rezultira slomom kreditnog sustava i povlačenjem novca iz opticaja. Povlačenje novca dovodi do nelikvidnosti i problema s plaćanjima, smanjenja cijena i profita. Proizvodnja se smanjuje i proizvod teže nalazi kupca, odnosno dolazi do hiperprodukcije¹⁷.

Kriza takvog opisa je kriza neravnoteže ili nejednakosti potražnje i ponude, odnosno postoji višak ponude proizvoda i nezadovoljenje potražnje za njima. Potražnja ima višak štednje, ponuda višak kapaciteta i zaposlenosti, te pada motivacija za dodatno investiranje. Cjelokupna gospodarska aktivnost se smanjuje, što u konačnici dovodi do stagnacije. Takvo stanje je štetno i može biti dugotrajno, sve dok se ne počnu stvarati povoljniji uvjeti investiranja i dođe do rasta potražnje¹⁸.

Ključni čimbenici u razvoju krize s gospodarskim ciklusom su raspad kreditnog sustava, pad cijena imovine i proizvoda, smanjeno korištenje poslovnih kapaciteta i povlačenje novca. Isti imaju najjači negativni učinak na razinu tekuće gospodarske aktivnosti, a smanjeni utjecaj na realnu vrijednosti materijalne i financijske imovine. Stanje kriza pokreće opći proces ponovnog vrednovanja i preraspodjele realnih vrijednosti. Jedna od karakteristika takvog stanja su špekulativni procesi, koji zbog masovnih stečajeva i pada vrijednosti imovine mogu stvoriti korist sudionicima takvih

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Baletić, Z. (2009). Kriza i antikrizna politika. *Ekonomski Pregled*, vol. 60 br. (1–2), str. 99–106

¹⁸ Ibid.

procesa u poslovnim aktivnostima kada stagnacija prođe i započne novi proces oporavka¹⁹.

2.3.3. Učinak krize na gospodarstvo

Kriza ima najjači učinak na zemlje u tranziciji, njihova nestabilnost zbog uvođenja novih tržišnih sustava, liberalizacija tržišta i ovisnost o inozemstvu stvaraju velike probleme prilikom pojave globalne krize. Njihov dotadašnji razvoj je ugrožen zbog sljedećih posljedica krize na gospodarstvo: rast nezaposlenosti i siromaštvo, sporiji gospodarski rast, pad investicija, rast deficita platne bilance, smanjene otvorenosti drugih zemalja što direktno utječe na izvoz, manje kredita, smanjene prihoda, problemi u industriji, poljoprivredi i turizmu. Takav širok spektar faktora na koje utječe kriza dovode do recesije²⁰.

Kriza koja uzrokuje recesiju donosi jače negativne posljedice nego recesija normalnog gospodarskog ciklusa te kao takva rezultira u jačem padu potrošnje, investicija, industrijske proizvodnje, zaposlenosti, izvoza i uvoza. Potrošnja zna deset puta više pasti nego kada je recesija normalni dio ciklusa. Recesija u kombinaciji s krizom nosi dugotrajno i bolno razdoblje oporavka koje utječe na životni standard, domaću potražnju i kredite²¹.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Majstorović, M. (2014). Suvremena ekonomska kriza i Hrvatska. Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet

²¹ Ibid.

3. EKONOMSKE NEJEDNAKOSTI

Koncept nejednakosti u raspodjeli bogatstva i dohotka siromaštvo definira kao nemogućnost zadovoljenja potreba i/ili sudjelovanja u društvenim aktivnostima u određenom društvu koji su sastavni dijelovi prihvatljivog i odobranog životnog standarda. Mogli bismo reći da je netko siromašan iako mu pri tom ne trebaju nedostajati sredstva za zadovoljenje osnovnih životnih potreba. I za njega možemo reći da je relativno siromašan, a apsolutno siromaštvo je ako se ni minimalno ne mogu zadovoljiti osnovne potrebe pojedinca ili obitelji. A relativno siromaštvo se određuje kroz odnos njegovog dohotka i nacionalnog dohotka per capita, prosjek ili medijan dohotka pojedinca/kućanstva. Relativno su siromašni oni kojima je dohodak ispod 50% prosječnog dohotka ili medijana u nekom društvu. Koncept relativnog siromaštva može biti usmjeren i na razlike u stupnju zadovoljavanja životnog standarda u različitim geografskim regijama, gradovima i drugim naseljima, a može poslužiti i praćenju socijalnog raslojavanja i polarizacije društva, posebice unutar razvijenih industrijskih zemalja²².

Što su veće nejednakosti u raspodjeli dohotka veće je i relativno siromaštvo. Danas je u zapadnim zemljama najveći dio bogatstva, definiranog kao skup materijalnih dobara, financijske imovine i prava što ih posjeduju pojedinci ili obitelji, koncentriran kod vrlo malog postotka populacije. Prema rezultatima najnovijih istraživanja Organizacije za ekonomsku suradnju u razvoj (OECD) u svim vodećim ekonomijama svijeta nejednakost u raspodjeli dohotka i dalje raste. Od 1980. godine do financijske krize 2008. godine, nejednakost je narasla u 17 zemalja. Najveće razlike između bogatih i siromašnih prisutne su u SAD-u, Velikoj Britaniji, Meksiku, Izraelu, Danskoj, Norveškoj i Češkoj. Jedino u Turskoj, Grčkoj, Francuskoj, Mađarskoj i Belgiji nije zabilježeno povećanje dohodovnih razlika²³.

²² Odoabaša, R. (2012). Nova nejednakost – Izvori i štetne posljedice rastuće imovinske dohodovne nejednakosti. Preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=179023 (15. svibnja 2020)

²³ Ibid.

Nejednakost u raspodjeli bogatstva i dohotka jedna je od najvažnijih tema u okviru ekonomskih istraživanja. Naime, jednakost u raspodjeli bogatstva i dohotka može smanjiti poticaje za ulaganjem u fizički i ljudski kapital, te tako dovesti do nepoželjnih gospodarskih posljedica. S druge strane, visoka razina nejednakosti u raspodjeli bogatstva i dohotka može dovesti do društvenih napetosti i političke nestabilnosti²⁴. U ekonomskim istraživanjima nejednakostima se prilazilo iz dva pogleda. Jedan, vezan uz istraživanje blagostanja i siromaštva, koji se temeljio na anketama o potrošnji kućanstava ili o anketama o dohotku kućanstava. Drugi se temelji na povezivanju ekonomskih nejednakosti i razvoja. Međutim ekonomska nejednakost i globalna kretanja koja utječu na njezin porast ne mogu se objasniti kroz ta dva pogleda, i to iz dva razloga: prvi razlog koji se navodi jest neadekvatnost podataka za istraživanje nejednakosti tijekom dužeg vremenskog razdoblja, a drugi je teorijski okvir unutar kojeg se istraživanja o nejednakosti kreću. Bitni čimbenici koji imaju utjecaj na kretanje globalne ekonomske nejednakosti su: financijski sektor i kreditni odnosi, te nestabilnost procesa i gospodarskog rasta²⁵.

3.1. Izvori nejednakosti

U mjerenju ekonomskog položaja osobe ili nacije najčešće se koriste sljedeća dva ekonomska koncepta – dohodak i bogatstvo. Dohodak se odnosi na ukupna primanja ili gotovinu koju osoba ili kućanstvo zarade u danom razdoblju (obično od godine dana). Glavne su komponente osobnog dohotka prihodi od rada, prihodi od imovine (najamnine, kamate, dividende) i državna transferna plaćanja (plaćanja pojedincima koja nisu provedena kao zamjena za tekuća dobra i usluge). Ukupnost svih dohodaka čini nacionalni dohodak. Najveći dio nacionalnog dohotka čine dohoci od rada. Bogatstvo se odnosi na neto vrijednost imovine izražene i novčanim jedinicama posjedovane u danoj točki vremena. Uključuje realne stavke (kuće, automobile, zemlju, druga trajna potrošačka dobra) i financijsku imovinu (gotovinu, štedne račune, obveznice, dionice) umanjene za novac koji dugujemo bankama ili drugim kreditorima.

²⁴ Xavier S., M. (2002). The disturbing „rise“ of global income inequality, Nber working paper series, Cambridge, Preuzeto s: <https://www.nber.org/papers/w8904.pdf> (15. svibnja 2020)

²⁵ Galbraith. J- G. (2012). Inequality and Instability. Preuzeto. s <http://hrcak.srce.hr/97607> (15. svibnja 2020)

Sve stavke koje imaju vrijednost nazivaju se imovinom, a one koje duguju nazivaju se obvezama. Razlika je neto vrijednost ili bogatstvo. Bogatstvo je stanje, a dohodak tok po jedinici vremena²⁶.

3.2. Siromaštvo

U današnjem suvremenom načinu življenja siromaštvo je jedan od većih društvenih, ekonomskih i socijalnih problema. Manifestira se na razne načine, kao što su slabo imovinsko stanje, nedostatak dohotka i na razne druge načine. Siromaštvo je stvaran problem koji je izvor jada u životima mnogih ljudi, ograničava njihova temeljna prava i prilike te donosi visoke troškove društvu i ugrožava održivi ekonomski razvoj²⁷.

Pet glavnih razloga uzroka siromaštva:

1. *Povijest*: Mnoge siromašne zemlje u svijetu su bile prijašnje kolonije, koje su služile za izvoz robova i prirodnih resursa u korist kolonizatora. Iako postoje iznimke kao što su Australija i Kanada, za većinu bivših kolonija, kolonijalizam i njegova ostavština je spriječila mnogim ljudima pristup zemlji, obrazovanju i drugim resursima koji bi im omogućili samostalan i održiv život. Zemlje kolonije nikad nisu bile predodređene da postanu države, nego samo da rade za poboljšanje kolonizatorske ekonomije.
2. *Rat i politička nestabilnost*: Oba ova faktora su povezana uz povijest i kolonijalizam, ali kakvi god da su bili razlozi rata i političkih nemira, jasno je da su stabilnost i sigurnost neophodni za opstanak, ekonomski prosperitet i rast. Bez tih osnova ljudi ne mogu ulagati u obrazovanje, razvoj poljoprivrede i u razvoj tehnologije. Isto tako zakoni su potrebni kako bi zaštitili prava, imovinu i investicija, bez pravne zaštite poljoprivrednici i poduzetnici ne mogu ulagati u gospodarstvo zemlje. Mnoge od tih zemalja koje su u 20. stoljeću pogođene ratovima i političkim nemirima imaju danas

²⁶ Čičin-Šain, D., (2011). Razdioba dohotka i borba protiv siromaštva. Preuzeto s http://www.unizd.hr/portals/4/nastavni_mat/1_godina/ekonomija/ekonomija_22.pdf (16. svibnja 2020)

²⁷ Žganec, N. (2016) Siromaštvo i nejednakost u EU. Preuzeto s http://www.udruga-pragma.hr/wp-content/uploads/2016/02/HMPS_publicacijaSIROMASTVO-I-NEJEDNAKOST-U-EU.pdf (16. svibnja 2020)

slabe vlade koje ih ne mogu zaštititi od nasilja i osigurati im osnovne životne uvjete.

3. *Nacionalni dug*: Mnoge siromašne zemlje nose značajan vanjski dug zbog kredita od bogatijih zemalja i međunarodnih financijskih institucija. Strukturne politike prilagodbe od strane organizacija kao što su Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond zahtijevaju od siromašnih zemalja pristup njihovim tržištima od vanjskih poslova i investicija, što stvara veću konkurenciju unutar tih zemalja i time tvrde mnogi potkopava potencijalni razvoj lokalne ekonomije. U posljednjih nekoliko godina poziva se na smanjenje i oprost duga kao ključnih sredstava kojima bi se smanjilo siromaštvo. Ujedinjeni narodi su također stavili prioritet na istraživanje kako ekonomsku politiku strukturalne prilagodbe dizajnirati da smanji pritisak na osjetljivo stanovništvo.
4. *Diskriminacija i socijalna nejednakost*: Prema odjelu za socijalnu politiku i razvoj Ujedinjenih Naroda nejednakosti u raspodjeli dohotka i pristup proizvodnim resursima, osnovnim socijalnim uslugama, prilikama, tržištima i informacijama su u porastu u cijelom svijetu, često uzrokujući i pogoršavajući siromaštvo. Ujedinjeni narodi i mnoge grupe potpore ističu da je spolna diskriminacija značajan čimbenik zbog kojeg su žene i djeca u siromaštvo.
5. *Prirodne katastrofe*: U dijelovima svijeta koji su manje bogati povremene katastrofalne elementarne nepogode mogu predstavljati značajnu prepreku za iskorjenjivanje siromaštva. Učinci poplava u Bangladešu, suša u Africi, te potresa na Haitiju 2005. godine su primjeri na koje načine prirodne nepogode mogu biti poražavajuće velikim dijelovima pogođenih zemalja. U svakom od ovih slučajeva, već osiromašeni ljudi postaju izbjeglice u svojim zemljama, gube i ono malo što su imali, prisiljeni su otići izvan svojih životnih prostora i postati potpuno ovisni o drugima da bi

opstali. Bez pomoći stranih vlada u tim zemljama ne bi bili u mogućnosti pomoći svojim građanima²⁸.

Apsolutno siromaštvo ili ekstremno siromaštvo je situacija u kojoj osobe nemaju osnovne uvjete za preživljavanje. Primjerice, gladuju, nemaju pristup čistoj vodi, nemaju dovoljno odjeće ili lijekova itd. Ujedinjeni narodi usmjereni su naporima za uklanjanjem apsolutnog siromaštva. Prvi cilj Ujedinjenih Naroda Milenijskih ciljeva razvoja je iskorijeniti ekstremno siromaštvo i glad. Iskorijeniti ekstremno siromaštvo prevodi se u cilj smanjit za pola broj osoba čiji je prihod manji od 1,25\$ dnevno u razdoblju između 1990. godine i 2015. godine. Ovaj je cilj dosegnut 2010. godine kada je stopa pala na manje od polovice stope iz 1990. godine (700 milijuna ljudi manje je živjelo u uvjetima ekstremnog siromaštva 2010. godine, nego 1990. godine), ali na svjetskoj razini 1,2 milijarde još uvijek živi u uvjetima ekstremnog siromaštva. Iako je apsolutno siromaštvo prisutnije u zemljama u razvoju, značajno se povećalo u Europi posljednjih godina, posebno u odnosu na krizu i mjere štednje koje su uslijedile. Relativno siromaštvo je situacija u kojoj je nekim ljudima način života i razina prihoda značajno lošija u odnosu na standard života u zemlji ili regiji u kojoj žive te se stoga bore živjeti normalnim životom i sudjelovati u uobičajenim ekonomskim, socijalnim i kulturnim aktivnostima. Njegovo značenje će varirati od zemlje do zemlje, ovisno o tome kakav standard uživa većina²⁹.

3.3. Siromaštvo i socijalna isključenost u Republici Hrvatskoj

Raspoloživi statistički podaci Hrvatskog zavoda za statistiku o stanju siromaštva stanovništva Republike Hrvatske pokazuju da je stopa rizika od siromaštva prije socijalnih transfera, u 2014. godini iznosila 29,9%, a nakon socijalnih transfera 19,4%. Postotak osoba u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti 29,3%. Veliki dio populacije (15,4%) živi u uvjetima teške materijalne oskudice i ne mogu zadovoljiti

²⁸ Williams, D. (2013). What are causes of global poverty. Preuzeto s <http://borgenproject.org/what-causes-global-poverty/> (16. svibnja 2020)

²⁹ Žganec, N. (2016). Siromaštvo i nejednakost u EU. Preuzeto s http://www.udruga-pragma.hr/wp-content/uploads/2016/02/HMPS_publicacijaSIROMASTVO-I-NEJEDNAKOST-U-EU.pdf (16. svibnja 2020)

temeljne životne potrebe³⁰. Podaci ukazuju na velike socijalne razlike i ograničeni pristup mogućnostima. Obaveza je države i društva propitati uzroke koji dovode do takve situacije i osigurati uvjete i mjere aktivne politike za poboljšanje životnih uvjeta svima, jer se u uvjetima dugoročne krize siromaštvo i socijalna isključenost više ne mogu smatrati problemom koji se odnosi samo na pojedine dijelove društva koji se smatraju marginalnima, već je ono prijetnja svim slojevima društva i svim generacijama. Obaveza borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti upisana je i u temeljnim međunarodnim dokumentima poput Milenijske deklaracije i Milenijskih ciljeva razvoja Ujedinjenih naroda, kao i u dokumentima koji proizlaze iz europskih za sada solidarnosti i socijalne države poput Europske socijalne povelje koja navodi "pravo na zaštitu od siromaštva i socijalne isključenosti" kao jedno od temeljnih građanskih prava. Socijalna prava razumijevaju pravo građana na korištenje civilizacijskih stečevina društva u kojem žive, a kreiraju se i implementiraju putem socijalnih programa i aktivnosti raznih sudionika. Uz osobne i političke slobode i prava, gospodarska i kulturna prava, te pravo na zdrav život, socijalna prava zaštićena su Ustavom i zakonom. U Programu Vlade Republike Hrvatske (2011. – 2015.) kao i u drugim nacionalnim dokumentima te u ključnim strateškim dokumentima Europske unije, kao što su Europa 2020. – Strategija za pametan, održiv i uključiv rast i Europska platforma protiv siromaštva i socijalne isključenosti, predviđen je širi, strateški pristup rješavanju problema siromaštva i socijalne isključenosti.

Uzimajući u obzir navedeno, radna skupina za izradu i praćenje provedbe strategije protiv siromaštva i socijalne isključenosti vlade Republike Hrvatske je izradila dokument „Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014-2020)“ u suradnji s relevantnim dionicima koji su uključivali predstavnike tijela državne i javne vlasti, predstavnike lokalne i područne samouprave, predstavnike poslodavaca, sindikata, organizacija civilnog društva i akademske zajednice. Kroz dokument su određena tri glavna prioriteta: osiguravanje uvjeta za

³⁰ Opačić, M. (2014). Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014.-2020.). Preuzeto s <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siromaštva.pdf> (16. svibnja 2020)

borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti te smanjenje nejednakosti u društvu; osiguravanje uvjeta za sprečavanje nastanka novih kategorija siromašnih kao i smanjenja broja siromašnih i socijalno isključenih osoba te uspostava koordiniranog sustava potpore skupinama u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Najranjivije skupine stanovništva i pristup temeljnim pravima: Siromaštvo je u pravilu povezano s određenim demografskim i socijalnim obilježjima kao što su spol, dob, ekonomska aktivnost i slično, uvjetovano različitim društvenim i političkim faktorima, pa su tako neke skupine posebno zastupljene među siromašnima³¹:

- isključenost s obzirom na ekonomski status (siromašni, nezaposleni, posebice dugotrajno nezaposleni, beskućnici, povratnici i raseljene osobe, migranti, posebice azilanti i stranci pod supsidijarnom zaštitom, osobe koje žive na otocima i u ruralnim predjelima);
- isključenost s obzirom na obiteljsku strukturu (samačka kućanstva, jedno roditeljske obitelji, djeca bez roditeljske skrbi, obitelji s više od dvoje djece);
- isključenost s obzirom na identifikaciju (nacionalne/etničke/rasne/vjerske manjine, spolne i rodne manjine);
- isključenost s obzirom na dob (djeca, mladi i starije osobe i umirovljenici);
- isključenost s obzirom na počinjenje zločina (zatvorenici/e i bivši zatvorenici, dijete i mlađa punoljetna osoba s poremećajima u ponašanju, žrtve zločina, posebice žrtve trgovanja ljudima i žrtve obiteljskog nasilja);
- isključenost s obzirom na obrazovanje (osobe s nižim stupnjevima obrazovanja, mladi koji su prerano prekinuli obrazovanje);
- isključenost s obzirom na zdravstveno stanje (psihički oboljele osobe, osobe zaražene HIV/AIDS-om i hepatitisom C, osobe s problemom ovisnosti o alkoholu, kocki i opojnim drogama, osobe oboljele od genetskih i kroničnih bolesti);
- isključenost s obzirom na invaliditet (osobe s tjelesnim i senzoričkim invaliditetom, osobe s mentalnim/intelektualnim teškoćama).

³¹ Ibid.

Stopa nezaposlenosti i dalje je vrlo visoka, posebno za mlade te za niskokvalificirane radnike. Usklađenija dinamika plaća i fleksibilni ugovori pridonose prilagodbi tržišta rada, no visoka nezaposlenost i niske stope aktivnosti smanjuju potencijal gospodarstva. Visoke stope dugoročne nezaposlenosti još su uvijek dvostruko više od prosjeka Europske Unije. Iskorištenost rada i dalje je niska zbog učestalog ranog umirovljenja jer financijski poticaji za dulji radni vijek još uvijek nisu dovoljno snažni. Reformama tržišta rada iz 2013. i 2014. znatno je smanjena razlika u odnosu na druga gospodarstva Europske Unije u pogledu propisa u području zaštite zaposlenja, što je imalo pozitivan učinak na rast zapošljavanja, no dovelo i do znatnog povećanja broja ugovora na određeno vrijeme. Posljednjih se godina bilježi blago smanjenje plaća i naglo smanjenje jediničnih troškova rada, no neučinkovito određivanje plaća u javnom sektoru i dalje otežava državnu kontrolu rashoda za plaće i može onemogućiti prilagodljivost plaće³².

S financijskom krizom sve je veći rizik od siromaštva i među bolje obrazovanom strukturom stanovništva, mladima i ekonomski aktivnim stanovništvom. Mladi su u nepovoljnijem položaju na tržištu rada od ostalih skupina nezaposlenih osoba, a snose i velik dio posljedica gospodarske krize. Često ovise o privremenim i slabo plaćenim poslovima, trpe najveće povećanje nezaposlenosti i stoga su izloženi pogoršanju životnih uvjeta. Mladi bez visokog obrazovanja i radnog iskustva susreću se sa najvećim problemima u nalaženju prvog posla. Osobe s invaliditetom, kojih je zastupljenost u hrvatskom društvu visoka, s preko 12% ukupnog stanovništva. Svakako što se tiče socijalne isključenosti, najugroženija skupina su djeca s teškoćama u razvoju. Posebna kategorija građana koji su u riziku od socijalne isključenosti su dio hrvatskih branitelja i dio stradalnika ratnih zbivanja i članovi njihovih obitelji koji su suočeni s problemima poput siromaštva, invalidnosti, nezaposlenosti, bolesti, nerješivog stambenog pitanja, otežanih socijalnih kontakta i dr. izbjeglice i povratnici zauzimaju još uvijek visoko mjesto s postotkom siromašnih i diskriminiranih osoba. Njihov položaj dodatno pogoršava činjenica da se mahom radi

³² Mimica, N. (2016). Izvješće za Hrvatsku 2016. Preuzeto s http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2016/cr2016_croatia_hr.pdf (10. svibnja 2020)

o starijem stanovništvu, koje češće boravi na ruralnom području, dakle udaljeni su od socijalnih i društvenih mreža potpore.

Također ranjivu skupinu u Republici Hrvatskoj predstavljaju migranti, osobito tražitelji azila. Porast broja tražitelja azila u Republici Hrvatskoj započeo je 2010., godine kada je evidentirano 290 tražitelja azila, 2011. godine ta brojka porasla je na 807, dok je 2012. godine ona iznosila 1.195. U 2013. godini zabilježeno je 1.089 tražitelja azila. Prema podacima MUP-a za 2014. godinu 1.008 osoba je izrazilo namjeru traženja azila, od čega ih je na kraju zatražilo ukupno 453. A u 2015. godini taj broj se prepolovio na 211 osoba koje su tražile azil. Jedan od razloga pada zahtjeva za azilom je taj da se preko Hrvatske otvorila balkanska ruta preko koje je većina migranta krenula prema Austriji i Njemačkoj³³.

Grupe koje u Hrvatskoj imaju najveći rizik siromaštva jesu starije osobe, umirovljenici, nezaposlene osobe, osobe s nižim stupnjevima obrazovanja, jednočlana kućanstva i jedno roditeljske obitelji. Siromaštvo je u Hrvatskoj većinom vezano uz starija i samačka kućanstva. Takav profil i struktura siromaštva potvrđuje kako su pojedinci ekonomski neaktivni, nezaposleni ili primaju niske plaće. Također su socijalni transferi, mirovine i druga socijalna davanja, sve veći udio u strukturi dohotka siromašnih. Bogatiji slojevi stanovništva svoj dohodak većinom ostvaruju na tržištu rada kroz plaće, dohodak od samostalnog rada i imovinu, dok se najsiromašniji uvelike oslanjaju na državne socijalne transfere. Također, valja spomenuti i angažman u sivoj ekonomiji koji mnogim nezaposlenim osobama pomaže kako bi izbjegli stanje siromaštva i materijalnu oskudicu. Neka istraživanja sugeriraju kako sudjelovanje u aktivnostima neslužbenog gospodarstva sprječava pojavu krajnjeg siromaštva i djeluje kao socijalni amortizer. Prema nekim procjenama prihodi iz sive ekonomije sudjeluju sa 6% u strukturi dohotka siromašnih, dok u dohotku ne siromašnih oni čine oko 20%³⁴.

³³ Opačić, M. (2014). Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014.-2020.). Preuzeto s <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siromaštva.pdf> (16. svibnja 2020)

³⁴ Mirković, M. (2014). Nezaposlenost, siromaštvo i inkluzija. Preuzeto s <https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A157/datastream/PDF/view> (10. svibnja 2020).

Temeljem uočenih potreba i izazova u pogledu socijalnog uključivanja i antidiskriminacije svih ranjivih skupina na svim razinama - lokalnoj, područnoj, nacionalnoj i Europske unije, uključujući strategiju Europa 2020, Vlada Republike Hrvatske donijela je nekoliko strateških dokumenata koji sadrže opće i posebne ciljeve postavljene kao smjernice za kreiranje javnih politika usmjerenih na socioekonomsko uključivanje pojedinih ranjivih skupina. Pritom je poseban naglasak stavljen na financiranje iz svih raspoloživih izvora, načine praćenja i vrednovanja provedenih aktivnosti, uključujući prikupljanje podataka te mehanizme uključenosti lokalne i područne samouprave i civilnoga društva. Stoga su se razvili programi kao što su, Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava za razdoblje od 2013. do 2016. godine, Migracijska politika Republike Hrvatske za razdoblje od 2013. do 2015. godine ili nacionalni plan za suzbijanje diskriminacije 2008. – 2013. Svrha strategije programa je zajedničkim pristupom postići osiguranje minimalnog životnog standarda najugroženijeg dijela stanovništva te osigurati uvjete za sprječavanje novih pojava siromaštva i socijalne isključenosti. U tom smislu strategija predstavlja osnovni okvir koji doprinosi ostvarenju nacrtanih ciljeva, a koji je komplementaran Europskoj platformi za suzbijanje siromaštva i socijalne isključenosti. Ciljevi strategije borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti sukladni su ciljevima Europske strategije za pametan i održiv rast – Europa 2020., a koji su povezani s Milenijskim ciljevima razvoja: iskorjenjivanje siromaštva djece; aktivna uključenost ranjivih skupina u društvo i tržište rada; osiguravanje prikladnog stanovanja za sve; sprječavanje i uklanjanje uzroka diskriminacije ranjivih skupina; sprječavanje financijske isključenosti i prezaduženosti; osiguranje integracije Roma; i drugi ciljevi specifični za pojedina strateška područja.

Strateške programske aktivnosti usmjerit će se na tri prioriteta i glavne ciljeve³⁵:

1. Osiguravanje uvjeta za uspješnu borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti te smanjenje nejednakosti u društvu (u skladu s glavnim

³⁵ Opačić, M. (2014). Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014.-2020.). Preuzeto s <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siromaštva.pdf> (16. svibnja 2020)

ciljem Strategije Europa 2020. Republika Hrvatska će do 2020. godine težiti smanjenju broja osoba u riziku od siromaštva za 150 000 stanovnika, povećanje udjela populacije u dobi 30-34 godine sa završenim tercijarnim obrazovanjem za 35%, smanjenje stope nezaposlenosti i nedovoljnog sudjelovanja na tržištu rada, povećati stopu nezaposlenosti do 2020. godine na 59%, smanjenje udjela populacije koja rano napusti školovanje do 2020. godine sa 4,1 na 4,0%).

2. Osiguravanje uvjeta za sprječavanje nastanka novih kategorija siromašnih kao i smanjenja broja siromašnih i socijalno isključenih osoba (osiguravanje uvjeta da od najranije dobi budu omogućene kvalitetne i dostupne usluge za djecu/predškolske usluge, slobodne aktivnosti, osnovno i srednjoškolsko obrazovanje, te poticaji za visoko obrazovanje i cjeloživotno učenje/kao i osiguravanje kvalitetnih i dostupnih socijalnih usluga za sve građane, stvaranje mogućnosti za podizanje stope zaposlenosti radno sposobnih osoba te podizanje zaposlenja skupina u nepovoljnom položaju, razvoj stambene politike, razvijanje inovativnih programa u svim područjima kao i razvoj novih vještina za rad, te veće korištenje EU fondova).
3. Uspostavljanje koordiniranog sustava potpore skupinama u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti te sustava praćenja i evaluacije (uspostavljanje koordinacije i suradnje na svim razinama u svrhu ujednačavanja politika te uspostave sustava prikupljanja i razmjene podataka, osiguranje kvalitetne analize i istraživanja u svrhu osiguravanja praćenja i evaluacije provedbenih mjera koja će služiti kao podloga za donošenje strateških odluka i kreiranja politike koja prati europske i svjetske standarde).

3.4. Uzroci ekonomskih nejednakosti

Jedan od razloga koji se navodi kao uzrok rasta dohodovne nejednakosti navodi odnos između ekonomskog rasta i nejednakosti. Gdje se u prvoj fazi ekonomskog uzleta nejednakosti povećavaju, a u kasnijim fazama smanjuju. Ali ovo objašnjenje se ne može primijeniti na zapadne ekonomski razvijene zemlje. U njima su se

nejednakosti u dohodovnoj distribuciji pojavile dok su one već bile među najuspješnijim gospodarstvima. Jedno objašnjenje je da gornja ili vlasnička populacija temelji svoje bogatstvo na vlasništvu, a ne radu. Iako bogati imaju visoku potrošnju oni dio svog bogatstva održavaju u neprestanom optjecaju (na primjer, kupnjom dionica ili ulaganjem u profitabilne poslove) i tako povećavaju svoje dohotke i imovinu, a siromašniji i pripadnici donjeg dijela srednjeg sloja ne mogu to napraviti jer im veći dio njihovog dohotka odlazi na egzistencijalne i svakodnevne potrebe. Glavni uzrok rastuće koncentracije dohotka i bogatstva je u povećanju kapitalnih dobitaka malog broja bogatih i super bogatih. Neki teoretičari ističu da promjene u strukturi proizvodnje i deindustrijalizacije zapadnih gospodarstava uzrokuju nejednakosti kao posljedica izmijenjene potražnje i dislociranja industrijske proizvodnje iz razvijenih u slabije razvijene zemlje. No, u uslužnom sektoru poslovi su podijeljeni na manji broj visoko plaćenih poslova i velik broj minimalno plaćenih te zbog sve većeg broja zaposlenih u tercijarnom i informatičkom sektoru³⁶.

Jedan od razloga koji je pridonio različitim veličinama bogatstva je taj da su ljudi primaju različite iznose plaća. Neki od razloga tome su³⁷:

1. Plaće su određene tržištem rada: Plaće su funkcije tržišne cijene vještina koje su potrebne za posao. Na slobodnom tržištu „tržišna cijena vještine“ je određena tržišnom potražnjom i ponudom. Plaća za posao koji zahtijeva određenu vještinu niska je ako postoji velik broj radnika koji je spreman i sposoban da ponudi tu vještinu (visoka opskrba), a samo nekoliko poslodavaca traži radnike s takvom vještinom (niska potražnja). Naprotiv, ako je niska opskrba, a velika potražnja onda je plaća za određenu vještinu visoka.
2. Naobrazba utječe na plaće: Pojedinci s različitim razinama obrazovanja često zarađuju različite plaće, razina obrazovanja je proporcionalna razini vještine. S višim stupnjem obrazovanja, osoba obično ima i naprednije

³⁶ Odobaša, R. (2012). Nova nejednakost – Izvori i štetne posljedice rastuće imovinske dohodovne nejednakosti. Preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=179023 (15. svibnja 2020)

³⁷ Leung, M. (2015). The causes of economic inequality. Preuzeto s <http://sevenpillarsinstitute.org/case-studies/causes-economic-inequality> (17. svibnja 2020).

vještine koje može ponuditi samo nekolicina radnika, što opravdava visoku plaću. Iako obično u razvijenim zemljama postoji besplatno obrazovanje, stupanj obrazovanja kojeg pojedini prime se razlikuje, ali ne zbog financijskih sposobnosti, nego zbog urođenih kvaliteta kao što su inteligencija, motivacija i osobne vještine. Na primjer, u Hong Kongu je svakom građaninu pruženo besplatno obrazovanje na 12 godina, ali samo ako postigne određene rezultate na javnim ispitima, ne obuhvaćajući tercijarno obrazovanje.

3. Tehnološki rast povećava nejednakosti u dohotku: Tehnološki rast nedvojbeno povećava nezaposlenost na svim razinama znanja. Strojevi i računala obavljaju puno zadataka koje su nekad radili nekvalificirani radnici, odnosno poslovi koji uključuju zadatke ponavljanja su eliminirani. Ali i visoko kvalificirani radnici imaju strahove da bi mogli izgubiti poslove zbog ubrzanog razvoja umjetne inteligencije. Iako su i kvalificirani i nekvalificirani radnici podložni utjecaju tehnološkog napretka, više pate nekvalificirani radnici, zato jer tržište rada još treba kvalificirane radnike da upravljaju računalima i naprednim strojevima. Zbog toga se stvara dohodovna nejednakost između kvalificiranih i nekvalificiranih radnika.

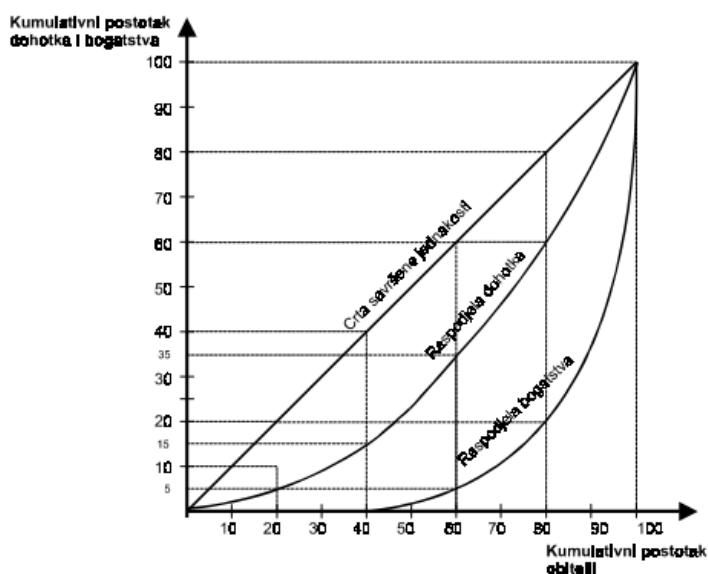
Posebna skupina objašnjenja govori da je do rasta dohodovnih nejednakosti došlo zbog neregulirane ekonomske globalizacije, liberalizacije međunarodne trgovine te zbog svjetske podjele rada. Na globalnoj razini slabije plaćeni radnici iz nerazvijenih zemalja pritišću plaće radnika iz razvijenih zemalja, te multinacionalne kompanije tragaju za boljim poslovnim uvjetima te i nižim troškovima proizvodnje. Paul Krugman nobelovac i keynesijanac govori da nejednakosti nisu determinirane razinom dosegnutog ekonomskog razvoja ili strukturnim promjenama u načinu proizvodnje već političkom voljom, a to konkretno znači neoliberalnim idejno – političkim karakterom programa vladajućih političkih snaga, stranaka i njihovih struktura. On navodi četiri glavna argumenta: Prvi argument ističe dominantnu ulogu društvenih sila, na primjer sindikalnog djelovanja i raširenog vjerovanja u socijalnu pravednost, u određivanju raspodjele dohotka, a ne anonimnih tržišnih sila. Drugi argument da su institucije, norme i političko okruženje u odnosu na tržišne sile mnogo važniji čimbenici od kojih

zavisi (ne)jednaka raspodjela dohotka. Treći argument razvijen je na temelju statističkih podataka, da tehnološke promjene iako su povećale potražnju za visoko kvalificiranom radnom snagom, nisu većini visoko obrazovanih povećale plaću. Nekima s visokom školskom spremom plaće su veoma skromno porasle (kao nastavnicima), dok su drugima narasle za nekoliko stotina postotaka (kao šefovima). Četvrti argument potvrđuje da dohodovne nejednakosti pretežito određuju društvene i političke promjene³⁸.

³⁸ Odoabaša, R. (2012). Nova nejednakost – Izvori i štetne posljedice rastuće imovinske dohodovne nejednakosti. Preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=179023 (15. svibnja 2020)

4. MJERENJE NEJEDNAKOSTI

Uvelike korištena mjera nejednakosti je Ginijev koeficijent, koji se pripisuje Giniju (1912.). Ginijev koeficijent je matematički izraz pomoću kojeg izražavamo nejednakosti. Možemo ga tumačiti pomoću Lorenzove krivulje (Lorenz 1905.), koja prikazuje postotak prihoda prisvojenog od najsiromašnijih x% populacije. Očito, 0% stanovništva prisvaja 0% prihoda, a 100% prisvaja sav prihod. Stoga Lorenzova krivulja ide iz donjeg lijevog kuta jediničnog kvadrata ka suprotnom kutu. Ako svi imaju isti prihod, Lorenzova će krivulja biti naprosto dijagonala, no uz i najmanju nejednakost, siromašnijima će pripasti manji udio u prihodu. Stoga je očito da svaka Lorenzova krivulja leži ispod dijagonale (osim krivulje savršene jednakosti, koja se poklapa s dijagonalom), i njezin će nagib stalno rasti – svakako neće opadati – kako idemo prema bogatijim slojevima stanovništva³⁹.

Slika 2. Lorenzova krivulja⁴⁰

³⁹ Ferenčak I. (2003). Počela ekonomije, II. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek, Preuzeto s https://nasaskriptarnica.weebly.com/uploads/9/7/3/4/9734823/ivan_ferenak_-_poela_ekonomike.pdf (18. svibnja 2020.)

⁴⁰ Isto.

Ginijev koeficijent je omjer razlike pravca i apsolutne jednakosti (dijagonale) i Lorenzove krivulje, prikazane na slici 1. površinom raspodjelom bogatstva, i površine trokuta ispod dijagonale. Možemo ga zapisati na različite načine i uz malo manipulacije otkriva da je to točno polovica relativne prosječne razlike, koju definiramo kao aritmetičku sredinu apsolutnih vrijednosti razlika među svim parovima vrijednosti prihoda.

Lorenzova krivulja je sredstvo analize nejednakosti dohotka i bogatstva, njome grafički prikazujemo stupanj nejednakosti. Potpuna jednakost – kada bi dohoci bili ravnomjerno raspodijeljeni, svaka petina stanovništva primila bi točno 20% nacionalnog dohotka. Ne bi bilo razlike između najnižih i najviših 20% stanovništva. Obično je grafički predočena dijagonalnom linijom pod kutom od 45 stupnjeva. Potpuna nejednakost – hipotetski slučaj gdje jedna osoba prima sav dohodak. Bilo koja stvarna raspodjela dohotka nalazi se između ekstrema potpune jednakosti i potpune nejednakosti. Područje ispod dijagonale ukazuje na odstupanje od potpune jednakosti i daje nam mjeru stupnja nejednakosti u raspodjeli dohotka. Ako je Ginijev koeficijent 0, to je potpuna jednakost, ako je 1 to je onda potpuna nejednakost⁴¹.

4.1. Nejednakosti u Republici Hrvatskoj

Pokazatelje siromaštva za Republiku Hrvatsku Državni zavod za statistiku računa na temelju podataka o ukupnom neto dohotku privatnih kućanstava, koji su prikupljeni istraživanjem anketa o potrošnji kućanstava. Pokazatelji siromaštva se temelje na konceptu relativnog siromaštva koji uzima veličinu kućanstva i distribuciju dohotka unutar populacije. Pokazatelji su izračunati za dvije definicije neto dohotka ovisno o tome uključuje li dohodak novčana i naturalna primanja ili samo novčana primanja, kako bi se pokazao utjecaj naturalnih primanja na dohodak, odnosno prag i stopu rizika od siromaštva.

⁴¹ Čičin-Šain, D. (2011). Razdioba dohotka i borba protiv siromaštva Preuzeto s http://www.unizd.hr/portals/4/nastavni_mat/1_godina/ekonomija/ekonomija_22.pdf (16. svibnja 2020)

Prag rizika od siromaštva utvrđuje se tako da se za sva kućanstva izračuna ekvivalentni dohodak po članu kućanstva. Zatim se utvrđuje srednja vrijednost distribucije dohotka i 60% od te izračunate srednje vrijednosti čini prag rizika od siromaštva. Osobe čiji je dohodak ispod toga praga u nepovoljnijem su položaju od ostalih, ali ne žive nužno u oskudici. Prag rizika od siromaštva iskazuje se u novčanim jedinicama, dok se stopa rizika od siromaštva iskazuje relativno kao postotak. Stopa rizika od siromaštva je postotak osoba koje imaju raspoloživi ekvivalentni dohodak ispod praga rizika od siromaštva, a ekvivalentni dohodak predstavlja ukupan dohodak kućanstva podijeljen s ekvivalentnom veličinom kućanstva izračunanoj prema modificiranoj OECD ljestvici, prema kojoj se nositelju kućanstva dodjeljuje koeficijent 1, svakoj drugoj odrasloj osobi u kućanstvu od 15 godina i starijoj osobi koeficijent 0,5, a djeci mlađoj od 15 godina koeficijent 0,3⁴².

Tablica 1. Pokazatelji siromaštva u RH za razdoblje od 2006. do 2008. godine

DOHODAK						
	s dohotkom u naturi			bez dohotka u naturi		
	2006.	2007.	2008.	2006.	2007.	2008.
Stopa rizika od siromaštva, %	16,3	17,4	17,4	19,3	19,0	18,9
Prag rizika od siromaštva, 1. kućanstvo u tisućama kn	22,2	23,9	24,3	20,9	22,3	23,3
Prag rizika od siromaštva s dvije odrasle osobe i dvoje djece, u tisućama kn	46,6	50,3	51,1	43,9	46,8	48,9
Nejednakost distribucije dohotka – kvintilni omjer	4,2	4,3	4,6	4,8	4,9	4,9
Ginijev koeficijent	0,28	0,28	0,29	0,29	0,30	0,30
Socijalni transferi nisu uključeni u dohodak	24,1	24,3	25,5	27,2	26,3	26,7
Mirovine i socijalni transferi nisu uključeni	41,8	41,6	43,1	44,4	43,4	44,4

Izvor: Cini, V. (2011).

⁴² Cini, V. (2011). Problem raspodjele dohotka i analiza siromaštva Republike Hrvatske. Ekonomski vjesnik, vol. XXIV, br. 1, str. 121-136, Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/70562> (20. svibnja 2020)

U tablici 1- može se uočiti da prema definiciji dohotka koja uključuje novčana i naturalna primanja, stopa rizika od siromaštva u Republici Hrvatskoj u 2008. iznosi 17,4%, kao i u prethodnoj, 2007 godini, te pokazuje blagi porast za 1,1% u odnosu na 2006. godinu. Prag rizika od siromaštva u Republici Hrvatskoj u 2008. godini za samačko kućanstvo iznosi oko 24.300 kuna na godinu, a za kućanstvo s dvije odrasle osobe i dvoje djece iznosi nešto više od 51 000 kuna na godinu. Kvintilni omjer je pokazatelj dohodovne nejednakosti koji mjeri promjene u gornjem i donjem kvintilu distribucije dohotka. Predstavlja odnos između ukupnoga ekvivalentnoga dohotka 20% populacije s najvećim dohotkom i ukupnoga ekvivalentnog dohotka 20% populacije s najmanjim dohotkom te u 2008. godini iznosi 4,6 odnosno nešto je viši nego u prethodnim godinama⁴³.

Ginijev koeficijent, kao mjera nejednakosti dohotka također je prikazana u tablici 1., te uzima u obzir cijelu distribuciju dohotka i u 2008. iznosi 0,29%. Stopa rizika od siromaštva prije socijalnih transfera izračunava se tako da se iz ukupnog dohotka izuzmu socijalni transferi. Ovaj pokazatelj se koristi u kombinaciji sa standardnom stopom rizika od siromaštva radi mjerenja socijalnih transfera. Usporedba standardne stope rizika od siromaštva, 17,4% i hipotetske situacije kada ne bi bilo socijalnih transfera pokazuje da transfer imaju značajan redistributivni učinak koji pomaže da se smanji broj osoba u riziku od siromaštva. Rizik od siromaštva je iznimno visok ako se isključe svi socijalni transferi i mirovine te u 2008. godini iznosi 43,1%⁴⁴.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid.

Tablica 2. Pokazatelji siromaštva u RH za razdoblje od 2011. do 2015. godine

	2011.	2012.	2013.	2014.
Stopa rizika od siromaštva, %	21,10	20,50	19,50	19,40
Osobe u riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti,%	22,70	32,30	29,90	29,30
Kvintilni omjer		5,4	5,30	5,10
Stopa rizika od siromaštva, prije socijalnih transfera, %	30,70	30,40	29,70	29,90
Stopa od rizika od siromaštva, nisu uključene mirovine i socijalni transferi, %	46,70	45,70	44,60	45,29

Izvor: Anketa od dohotku stanovništva, 2011, 2012, 2013, 2014

Možemo vidjeti u tablici 2. da je stopa rizika od siromaštva porasla na 21,10% u 2011. godini u odnosu na vrijednost od 18,9% iz tablice 1. u 2008. godini, ali je tijekom godina padala te je u 2014. godini pala na 19,40%.

4.2. Borba protiv siromaštva u Europi

U Europi je 2010. godina proglašena kao europska godina borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti. Radi se o aktivnostima unutar programa usmjerenog na podizanje svijesti o siromaštvu i socijalnoj isključenosti među civilnim društvom, vladama i općom javnosti. Proglasio ju je Europski parlament, a u listopadu 2008. godine ju je odobrilo Vijeće ministara na temelju prijedloga Europske komisije. Određena su četiri glavna cilja, a to su:

- Prepoznati temeljeno pravo ljudi koji prolaze kroz siromaštvo i socijalnu isključenost kako bi živjeli u dostojanstvu te preuzeli aktivnu ulogu u društvu.
- Promicati zajedničku i pojedinačnu odgovornost u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti, kao i poticanje odlučnosti svih javnih i privatnih sudionika.
- Promicati socijalnu koheziju, budući da cijelo društvu ima koristi od iskorjenjivanja siromaštva.
- Poduzeti konkretne mjere za obnavljanje obećanja Europske Unije i njezinih država članica za borbu protiv siromaštva i socijalne isključenosti.

Treba napomenuti da su ključna načela programa decentralizacija i koordinacija. Iako će se određeni niz aktivnosti odvijati na europskoj razini, svaka zemlja sudionica odgovorna je za svoj program aktivnosti, u skladu s prioritetima definiranim na nacionalnoj razini a koje je odobrila Europska komisija⁴⁵.

4.3. Ginijev koeficijent u Republici Hrvatskoj i ostalim zemljama

Prema studiji nejednakosti Svjetske banke godine 1998. dohodovna nejednakost mjerena Ginijevim koeficijentom iznosila je 0,39%, što je više nego u većini susjednih tranzicijskih zemalja. Nestić (2003) govori o tome da je pogrešna definicija dohotka samozaposlenih, što dovodi do precijenjenih rezultata nejednakosti. Prema općim mišljenjima smatralo se da je nejednakost porasla tijekom sljedećih deset godina, ali prema Nestićevim podacima on tvrdi da nije bilo snažnijeg rasta u raspodjeli ukupnog dohotka. Kompromisna vrijednost ocjene Ginijeva koeficijenta nejednakosti u raspodjeli raspoloživog dohotka povećana je s 0,286 u 1988. godini na 0,297 u 1998. godini. Najviše je porasla nejednakost u Bugarskoj i Litvi, ali i u ostalim tranzicijskim zemljama. Promjena u strukturi raspoloživog dohotka u Hrvatskoj nalikuje na promjene u drugim tranzicijskim zemljama. Pad udjela plaća i rast udjela mirovina, ostalih socijalnih transfera i ostalih privatnih dohodaka u tranzicijskom razdoblju 17 čini procese koji su bili zajednički svim tranzicijskim gospodarstvima. Hrvatska je istodobno zabilježila blagi porast koncentracije plaća i blagi pad koncentracije mirovina, slabljenje uravnotežujućeg djelovanja socijalnih transfera i osjetan rast koncentracije ostalih privatnih dohodaka (od samostalnog rada i od imovine)⁴⁶.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Bejaković, P. (2003). Siromaštvo, nejednakost i socijalna isključenost u Europskoj uniji i Hrvatskoj. Preuzeto s <http://www.ijf.hr/Eu2/Bejakovic.pdf> (22. svibnja 2020)

Tablica 3. Ginijev koeficijent raspoloživog dohotka za neke članice Europske unije u
2020. godini

Godina	Hrvatska	Češka	Bugarska	Poljska	Slovenija	Litva	Njemačka
1992.			30,7	20,70			
1993.		26,6			29,18	33,64	
1994.			24,32				
1995.			35,40				
1996.		25,82		32,66		32,66	
1997.			26,38				
1998.	28,75			32,32	28,41	32,10	
1999.	27,1			32,59		32,02	
2000.	31,33			33		31,67	
2001.	31,11		32,68	32,85		32,01	
2002.							
2003.			28,92	34,91	30,87	35,46	
2004.	29,68	27,53		35,86	31,15	35,20	
2005.		26,95		35,86	24,63	35,30	
2006.		26,74	35,73	33,71	24,48	34,44	32,78
2007.		26	28,14	33,51	24,37	34,59	32,40
2008.	33,71	26,29	33,57	33,72	23,72	37,06	31,29
2009.	33,18	26,17	33,82	33,58	24,83	37,33	31,51
2010.	27,35	26,63	35,65	33,22	24,94	33,76	31,14
2011.	31,98	26,39	34,28	32,78	24,87	32,63	29,00
2012.	30,90	26,13	33,60	30,90	23,70	32,00	28,30
2013.	30,90	24,60	35,40	30,70	24,40	34,60	29,70
2014.	30,20	25,1	35,40	30,80	25,00	35,00	30,70
2015.	30,40	25,00	37,00	30,60	24,50	37,90	30,10
2016.	29,80	25,10	37,70	29,80	24,40	37,00	29,50
2017.	29,90	24,50	40,20	29,20	23,70	37,60	29,10
2018.	29,70	24,00	39,60	27,80	23,40	36,90	31,10
2019.			40,80	28,50	23,90		

Izvor: Eurostat (2020). Gini coefficient of equivalised disposable income - EU-SILC survey

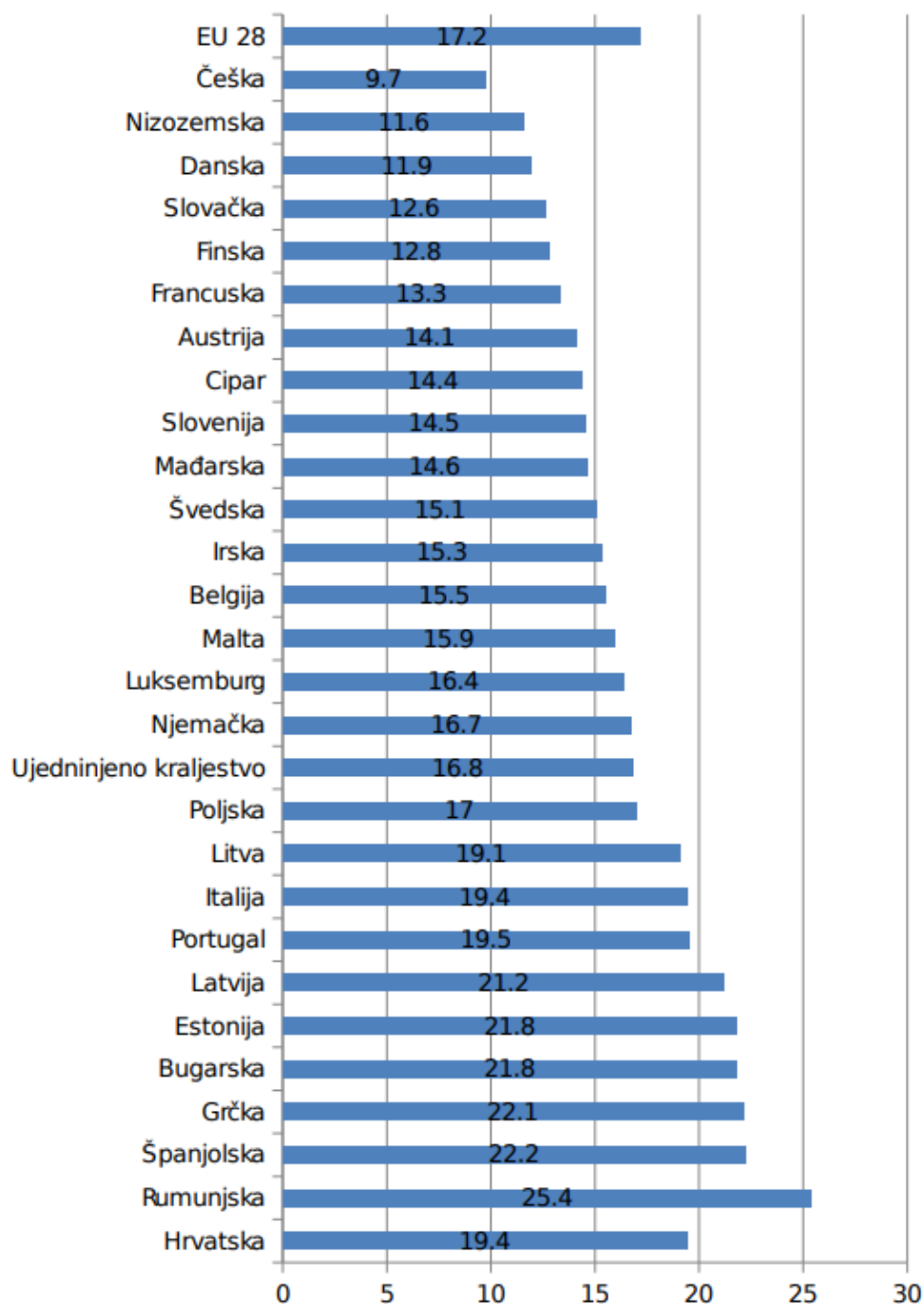
Iako se vjerovalo da je u Hrvatskoj nejednakost porasla tijekom tranzicijskog razdoblja, prema Nestiću (2003) nije tako. Naime, Ginijev je koeficijent porastao s 0,286 u 1988. na 0,297 u 1998. Rastavljanje Ginijeva koeficijenta pokazuje da se neočekivano blag porast nejednakosti u tom razdoblju može objasniti povećanjem socijalnih transfera i izostankom snažnije koncentracije plaća⁴⁷.

Iz tablice 3. vidimo da su se tijekom godina nejednakosti prema Ginijevom koeficijentu najviše povećale u zemljama Bugarskoj i Litvi. Dok je Ginijev koeficijent opadao u Češkoj, Sloveniji i Poljskoj. Možemo vidjeti da je 18 rastao u Hrvatskoj do 2009. godine te zatim počeo opadati, dok je u Njemačkoj opet narastao.

4.4. Usporedba siromaštva u Republici Hrvatskoj i zemljama Europske unije

Na sljedećoj slici možemo vidjeti stopu rizika od siromaštva. Uspoređuju se zemlje članice Europske unije. Podaci su iz Ankete o dohotku stanovništva 2016. godine.

⁴⁷ Ibid.

Slika 3. Stopa rizika od siromaštva, usporedba zemalja Europske unije i Republike Hrvatske⁴⁸

⁴⁸ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2016). Rezultati Ankete o dohotku stanovništva u 2015. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1581.pdf (12. lipnja 2020)

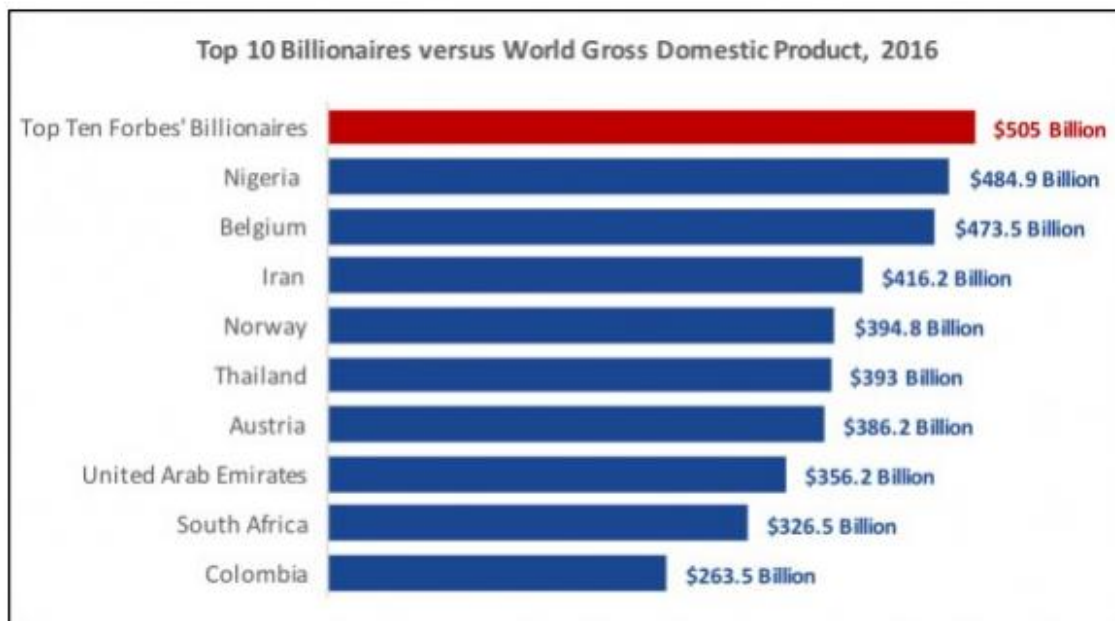
Stopa rizika od siromaštva za zemlje EU-28 prema procjeni Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske iznosi prosječno 17,2%. Najniža stopa rizika od siromaštva u zemljama Europske unije bilježi se u Češkoj, 9,7% i u Nizozemskoj 11,6%. Dok su najviše stope rizika od siromaštva zabilježene u Rumunjskoj 25,4%, Španjolska 22,2%, Grčka 22,1% i Bugarskoj 21,8%.

5. NEJEDNAKOSTI U SVIJETU

Novo istraživanje Oxfama (2016) pokazuje sve veći jaz između najbogatijih i najsiromašnijih ljudi na svijetu. Najbogatijih 62 ljudi na svijetu posjeduje jednaku količinu bogatstva kao i pola svjetskog stanovništva, odnosno oko 3,7 milijardi ljudi. Njihovo istraživanje pokazuje da je bogatstvo najsiromašnijih 50% svjetske populacije palo za 41% između 2010. i 2015. godine, iako je populacija svijeta narasla gotovo za 400 milijuna ljudi. U istom periodu se bogatstvo 62 najbogatijih ljudi povećalo s 500 milijardi dolara na 1,76 bilijuna dolara. Prije pet godina, 388 najbogatijih ljudi posjedovalo je koliko i 50% svjetske populacije, danas samo 62, što je preduhitriло procjene Oxfama u kojem su predviđali da će se to dogoditi tek sljedeće godine. U međuvremenu, 1% najbogatijih posjeduje koliko i 99% svih ostalih. Glavni šef ove britanske humanitarne organizacije Mark Goldring o zapanjujućim je podacima rekao: *„Naprosto je nedopustivo da najsiromašnja polovica svjetske populacije ne posjeduje više od malene grupe super bogatih koje možete nagurati u jedan autobus! U svijetu gdje jedna na devet osoba liježe gladna svaku večer ne možemo si dopustiti da bogatiji dobivaju još više nego prije.“*⁴⁹ Neki od najutjecajnijih ljudi na svijetu pozivaju na globalnu akciju poput šefice MMF-a Christine Lagarde te pape Franje, a s tim su se uspeli složiti čak i investitor Warren Buffet i osnivač te dioničar Microsofta Bill Gates. Radi te akcije su donirali milijarde dolara preko svojih fondacija i obvezali se da će više od 95% svojeg bogatstva dati u dobrotvorne svrhe⁵⁰.

⁴⁹ Jutarnji.hr (2016). Nikad veća nejednakost u svijetu. Preuzeto s <http://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/nikadveca-nejednakost-u-svijetu-samo-62-najbogatijih-milijardera-ima-novaca-kao-50-postosvjetske-populacije-zajedno/88144/> (20. svibnja 2020)

⁵⁰ Ibid.

Slika 4. Lista milijardera⁵¹

Prema ovoj analizi 10 najbogatijih milijardera posjeduje 505 milijardi dolara u kombiniranom bogatstvu, što je veća suma od onoga što pojedine zemlje proizvode na godišnjoj razini.

5.1. Osiguranje nejednakosti

Distributivna pravda bez velikih dodatnih učinaka nastoji se provoditi u nekim zemljama koje su postavile visoke standarde za javnu aktivnost protiv nejednakosti, kao primjer možemo navesti Kanadu i Švedsku koje su od sredine 20. stoljeća postale pobornicima ravnopravnosti. Njihovi porezni i socijalni sustavi nisu prihvatili osiguranje od nejednakosti, koje će na kraju kvantificirati prihvatljivu razinu od nejednakosti i automatski ih ispraviti povećajući se nejednakost iznad prihvatljive razine. Umjesto toga porezni sustav u tim zemljama i dalje odluku o poreznim stopama ostavlja političkim čelnicima. Shiller (2004) ističe kako ljudi iz tih zemalja zaziru od nejednakosti, ali unatoč tome nemaju standard za količinu nejednakosti, koja se može tolerirati i za

⁵¹ IPS analiza Forbesove liste milijardera i IMF-ove liste Bruto domaćeg proizvoda. Preuzeto s <https://inequality.org/facts/global-inequality/> (20. svibnja 2020)

održanje osjećaja da je svaka nejednakost dokaz nepravde. Shiller kao iskreni socijalni reformator nudi novu ideju. Ideja o osiguranju od nejednakosti (kad se postavi zakonska razina nejednakosti, koju određuje vlada i koja je u početku otprilike jednaka sadašnjoj) ima uporište u poreznom sustavu koji sprječava povećanje nejednakosti. Naime, ideja je da se porezi, ukoliko se nejednakost u raspodjeli dohotka počne povećavati, postaju progresivni, kao oblik ispravka. Porezne bi promjene tako bile automatske jer bi porezni sustav bio osmišljen više kao instrument provođenja mjera protiv nejednakosti, nego kao 22 specifikator poreznih stopa. To bi se nazvalo osiguranjem od nejednakosti, kako bi ga se u percepciji javnosti oblikovalo kao sredstvo upravljanja rizikom, a ne s ciljem kao nešto što će otimati novac drugome⁵².

Osiguranje od nejednakosti bi definitivno promijenilo psihološko i institucionalno oblikovanje i utvrđivanje poreznog sustava. Ideja je da u okviru sustava osiguranja od nejednakosti porezne vlasti svake godine računaju poreze neophodne za izradu stvarne Lorenzove krivulje, jednake onoj propisanoj, čime će Ginijev koeficijent fiksirati na određenu razinu. Nakon uvođenja sustava, većina ljudi isprva možda ne bi uočila razliku prigodom plaćanja poreza, jer ako je propisana Lorenzova krivulja nakon oporezivanja blizu iznosa koji su građani plaćali prije osiguranja od nejednakosti, zasigurno neće odmah osjetiti veliku promjenu u poreznim stopama⁵³.

5.2. Posljedice ekonomskih nejednakosti

Načela suvremenog društva zahtijevaju da gotovo svi koji žive od rada trebaju biti zadovoljni minimalnim udjelom u gospodarskom napretku, a ako žele sudjelovati u životu viših slojeva društva trebaju se potruditi kako bi se priključili elitama. No današnja elita se odrekla ideje socijalne uloge države kao čimbenika socijalnog uključivanja te zbog toga velika većina zaposlenih ima male šanse da kroz obrazovanje, povećanje radnih kvalifikacija ili uz pomoć države poboljša svoju poziciju.

⁵² Schiller, R. J. (2003). Radical Financial Innovation, Cowles Foundation Discussion Papers 1461, Cowles Foundation for Research in Economics, Yale University.

⁵³ Cini, V. (2011). Problem raspodjele dohotka i analiza siromaštva Republike Hrvatske. Ekonomski vjesnik, vol. XXIV, br. 1, str. 121-136, Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/70562> (20. svibnja 2020)

S porastom ekonomskih nejednakosti i relativnog siromaštva kod sve brojnijeg dijela stanovništva slabi povjerenje u druge ljude, socijalne, etničke, rasne i vjerske skupine te u političke i druge društvene institucije. Oštro razdvojeni dijelovi društva imaju različite socijalne ciljeve, ideje i prakse, a pod utjecajem materijalnih razlika „s vremenom ljudi osjećaju sve oštriju nadmoć koja se temelji na njihovoj imovini, a predrasude prema onima koji su nižeg ranga na društvenoj ljestvici postaju tvrđe“⁵⁴ Također, posljedice su te da ljudi koji su socijalno nepovoljnijim položajima okreće alkoholu i drogama, u siromašnijim četvrtima počinje rasti nasilje i kriminal, a vlasti na to reagiraju nametanjem radikalnih mjera, jačom kaznenom politikom i oštrijim zatvorskim kaznama. Visoka koncentracija bogatstva kod bogatih manjina pruža joj ogromnu ekonomsku moć, koja se ne odražava samo na veličinu i vrstu potrošnje nego i na utjecaj koji najbogatiji imaju na sve aspekte društvenog odlučivanja i dimenzije razvoja. Dobivaju sve veći utjecaj na političko društvenim razinama, gdje može doći do zloupotreba političkih procesa i ustanova parlamentarne demokracije. Dok se kod siromašne populacije stvaraju osjećaji uskraćenosti, socijalne isključenosti i političke inferiornosti postaju uvjereni da njihovu socijalnu poziciju ne mogu poboljšati niti politička organiziranost niti politička prezentacija, te odustaju od pružanja podrške javnoj politici te suočeni s prizorima u kojima bogati zaobilaze ili gaze pravne zakone države gube vjeru u poštivanje zakona⁵⁵.

⁵⁴ Odobaša, R. (2012). Nova nejednakost – Izvori i štetne posljedice rastuće imovinske dohodovne nejednakosti. Preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=179023 (15. svibnja 2020)

⁵⁵ Ibid.

5. Zaključak

Siromaštvo i nejednakost nažalost nije u potpunosti rješiv ekonomski problem, to je stanje, velikog dijela svjetske populacije, uzrokovano direktno i indirektno stoljetnim događanjima, počevši od prirodnih odrednica, koje su neizbježne svima nama, bilo kroz prirodne odrednice u pravom smislu te riječi ili biološke i socijalne, koje nas zajedničkim djelovanjem, na ovaj ili na onaj način smještaju u određeni okvir kvalitete života.

Na kraju ovog rada vidimo da je problem siromaštva i ekonomskih nejednakosti problem većine zemalja. Na svijetu postoji mala šačica ljudi koji drže velik udio bogatstva, dok s druge strane postoji veliki broj socijalno ugroženih, kojima se osnovne životne potrebe i socijalna uključenost prijeko potrebne. Izračunali smo mjerama nejednakosti da u Europskoj uniji postoji puno zemalja koja imaju visoku stopu rizika od siromaštva te velik Ginijev koeficijent, što ukazuje na to da je politika državnih vlasti i Europske unije podbacila.

U Republici Hrvatskoj smo mogli vidjeti da su nejednakosti kroz godine rasle, gdje su najviše ugroženi djeca i mladi, umirovljenici, osobe s invaliditetom, te nezaposlene osobe. Da bi se riješili problemi siromaštva, važno je stvoriti čvrstu međusobnu suradnju državnih, javnih i lokalnih tijela vlasti, te građana. Također, potrebno je omogućiti ugroženim pojedincima i obiteljima osnovne potrebe za život, odnosno pružiti im mjere koje su vezane uz zapošljavanje, socijalne usluge i stanovanje.

Zaključak je da je nejednakost sveprisutan i teško iskorjenjiv ekonomski fenomen ali da socijalnom uključenosti, te državnim mjerama za regulaciju tržišta, možemo smanjiti problem svjetskog siromaštva. Također, možemo vidjeti da unatoč velikim problemima siromaštva i nejednakosti pokreću se novi programi za ublažavanje rasta ugroženih ljudi, te se najbogatiji ljudi na svijetu obvezuju kako će sve više ulagati u fondove za pomoć najugroženijim dijelovima svijeta.

LITERATURA

KNJIGE I ČLANCI:

1. Andabaka, A., Arčabić, V., Barić, V., Beg, M., Bogdan, Ž., Čavrak, V., Smolić, Š. (2016). *Gospodarstvo Hrvatske*. (A. Obadić & J. Tica, Eds.). Zagreb: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
2. Baletić, Z. (2009). Kriza i antikrizna politika. *Ekonomski Pregled*, vol. 60, br. (1–2), str. 99–106
3. Bejaković, P. (2003). Siromaštvo, nejednakost i socijalna isključenost u Europskoj uniji i Hrvatskoj. Preuzeto s <http://www.ijf.hr/Eu2/Bejakovic.pdf> (22. svibnja 2020)
4. Cini, V. (2011). Problem raspodjele dohotka i analiza siromaštva Republike Hrvatske. *Ekonomski vjesnik*, vol. XXIV, br. 1, str. 121-136, Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/70562> (20. svibnja 2020)
5. Čičin-Šain, D. (2011). Razdioba dohotka i borba protiv siromaštva Preuzeto s http://www.unizd.hr/portals/4/nastavni_mat/1_godina/ekonomija/ekonomija_22.pdf (16. svibnja 2020)
6. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2016). Rezultati Ankete o dohotku stanovništva u 2015. Preuzeto s https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2016/SI-1581.pdf (12. lipnja 2020)
7. Ferenčak I. (2003). *Počela ekonomije, II. Izmijenjeno i dopunjeno izdanje*, Ekonomski fakultet u Osijeku, Osijek, Preuzeto s https://nasaskriptarnica.weebly.com/uploads/9/7/3/4/9734823/ivan_ferenak_-_poela_ekonomike.pdf (18. svibnja 2020.)
8. Galbraith. J- G. (2012) *Inequality and Instability*. Preuzeto. s <http://hrcak.srce.hr/97607> (15. svibnja 2020)
9. Ilić, M. (2013). Razvoj globalne financijske krize i utjecaj na promjene u financijskom sustavu i gospodarstvu. *Oeconomica Jadertina*, (1), str. 88–103
10. Jurčić, L. (2009). Hrvatska: Velika transformacija (Uvodno izlaganje i poruke Savjetovanja). *Ekonomski pregled*, vol. 60, br. 12, str 738-753

11. Leung, M. (2015). The causes of economic inequality. Preuzeto s <http://sevenpillarsinstitute.org/case-studies/causes-economic-inequality> (17. svibnja 2020).
12. Kindleberger, C. P., & Aliber, R. (2008). Najveće svjetske financijske krize: manije, panike i slomovi (5. izdanje). Zagreb, Masmedia.
13. Kožljan, V. (2014). Financijske krize u XX. stoljeću s osvrtom na Hrvatsku. Doba fakultet, za primijenjene poslovne i društvene studije Maribor
14. Majstorović, M. (2014). Suvremena ekonomska kriza i Hrvatska. Sveučilište u Rijeci, Ekonomski fakultet.
15. Mimica, N. (2016). Izvješće za Hrvatsku 2016. Preuzeto s http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/csr2016/cr2016_croatia_hr.pdf (10. svibnja 2020)
16. Mirković, M. (2014). Nezaposlenost, siromaštvo i inkluzija. Preuzeto s <https://repositorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A157/datastream/PDF/view> (10. svibnja 2020).
17. Nestić, D. (2003). Economic inequality in Croatia in 1998: Lower than expected. Croatian Economic Survey, vol 5. str. 11-52. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/6337> (22. svibnja 2020)
18. Odoša, R. (2012). Nova nejednakost – Izvori i štetne posljedice rastuće imovinske dohodovne nejednakosti. Preuzeto s http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=179023 (15. svibnja 2020)
19. Opačić, M. (2014). Strategija borbe protiv siromaštva i socijalne isključenosti u Republici Hrvatskoj (2014.-2020.). Preuzeto s <https://vlada.gov.hr/UserDocsImages/ZPPI/Strategije/Strategija%20borbe%20protiv%20siromaštva.pdf> (16. svibnja 2020)
20. Schiller, R. J. (2003). Radical Financial Innovation, Cowles Foundation Discussion Papers 1461, Cowles Foundation for Research in Economics, Yale University
21. Williams, D. (2013). What are causes of global poverty. Preuzeto s <http://borgenproject.org/what-causes-global-poverty/> (16. svibnja 2020)

22. Xavier S., M. (2002). The disturbing „rise“ of global income inequality, Nber working paper series, Cambridge, Preuzeto s:
<https://www.nber.org/papers/w8904.pdf> (15. svibnja 2020)

INTERNET STRANICE:

1. Ekonomska kriza. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. Preuzeto s
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=17360> (02. svibnja 2020.)
2. Eurostat (2020). Gini coefficient of equivalised disposable income - EU-SILC survey. Preuzeto s
http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?lang=en&dataset=ilc_di12
(10. lipnja 2020)
3. IPS analiza Forbesove liste milijardera i IMF-ove liste Bruto domaćeg proizvoda. Preuzeto s <https://inequality.org/facts/global-inequality/> (20. svibnja 2020)
4. Jutarnji.hr (2016), Nikad veća nejednakost u svijetu. Preuzeto s
<http://www.jutarnji.hr/vijesti/svijet/nikadveca-nejednakost-u-svijetu-samo-62-najbogatijih-milijardera-ima-novaca-kao-50-postosvjetske-populacije-zajedno/88144/> (20. svibnja 2020)
5. Žganec, N. (2016) Siromaštvo i nejednakost u EU. Preuzeto s
http://www.udruga-pragma.hr/wp-content/uploads/2016/02/HMPS_publikacijaSIROMASTVO-I-NEJEDNAKOST-U-EU.pdf (16. svibnja 2020)

POPIS SLIKA

Slika 1. Konjunktorni ciklusi	7
Slika 2. Lorenzova krivulja	25
Slika 3. Stopa rizika od siromaštva, usporedba zemalja Europske unije i Republike Hrvatske.....	33
Slika 4. Lista milijardera	36

POPIS TABLICA

Tablica 1. Pokazatelji siromaštva u RH za razdoblje od 2006. do 2008. godine	27
Tablica 2. Pokazatelji siromaštva u RH za razdoblje od 2011. do 2015. godine	29
Tablica 3. Ginijev koeficijent raspoloživog dohotka za neke članice Europske unije u 2020. godini.....	31